

POGROMUL DE LA CHIȘINĂU DIN 1903 – UN EXEMPLU ELOCVENT AL CRIMINALITĂȚII POLITICE

Ghenadie CHIRIȚA,

prorector pentru instruirea combatantă a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept,

lector superior al Catedrei „Drept penal” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Summary

Chisinau pogrom of 1903 was held on April 6 to 8 against the Hebrew people. It was triggered after the anti-Semitic newspaper in Russian “Bessarabeț” was reported that in February of that year, a Christian child of Ukrainian origin, Michael Râbacenko, was found dead in Dubasari. During the pogrom were assassinated 49 Jews, about 500 were injured, nearly 2,000 Jews’ families were left homeless and 1,500 Jews’ shops and houses were ruined. Chisinau was at that time part of the Russian Empire.

„Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de celelalte în spiritul fraternității.”

Declarația Universală a Drepturilor Omului (art.1)

Studiind problema exterminării populației evreiești a Moldovei, este necesar de menționat că această crimă monstruoasă a existat pe parcursul diferitor perioade istorice atât anterioare pogromului de la Chișinău din 1903, cât și ulterioare acestuia, cum ar fi masacrul din 1905, precum și nimicirea în masă a acestei populații în 1941-1945.

Astfel, în secolul al XV-lea, evreii-sefardiți, negustori, au început a folosi regiunea Basarabiei în calitate de traseu comercial între Marea Neagră și Polonia. Evreii s-au statornicit în această regiune provocând creșterea numărului de oameni în comunități, în partea centrală și nordică a regiunii date. Comunitățile evreiești, de asemenea, au fost descoperite în partea sudică a Basarabiei în secolul al XVI-lea. Către secolul al XVIII-lea, câteva colonii evreiești s-au statornicit la hotarele orașelor. În secolele XVIII și XIX, evreii au participat activ la comerțul local, precum și la fabricarea băuturilor alcoolice [6].

În Basarabia locuia comunitatea evreiască constantă, care număra

în jurul a 20 000 de persoane. Erau 16 școli evreiești cu 2100 de elevi și 70 de sinagogi. În anul 1836, populația evreiască a crescut până la 94 045 persoane, iar către anul 1897 deja număra 228 620 de evrei, locuitori ai Basarabiei (11,8% din toată populația). Către sfârșitul secolului al XIX-lea, evreii constituiau aproape jumătate din populația Chișinăului, în număr de circa 125 000 oameni. Majoritatea acestor evrei vorbeau limba idiș. Unii dintre ei adoptaseră limba rusă [6].

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, evreii Basarabiei nu au fost supuși acțiunii decretelor dure ale Rusiei îndreptate împotriva evreilor. Către anul 1835, când Basarabia începea treptat să piardă autonomia, legile rusești îndreptate împotriva evreilor s-au aplicat și asupra evreilor basarabeni. În anii 1869, 1879, și 1891 au fost emise decrete despre exilarea evreilor din diferite orașe.

În anul 1903, Basarabia se afla în fruntariile Imperiului Țarist. Ea fusese smulsă Moldovei în anul 1812. Imperiul făcea eforturi pentru a o rusifica, folosind orice metodă în acest scop, chiar cu prețul învrăjbirii între locuitori. Orașul Chișinău servea drept centru administrativ al acestei provincii marginale a Imperiului Rus. Hotărârile administrative erau luate atât de guvernul țarist de la Sankt Petersburg, cât și de administrația locală de la Chișinău, în parte rusificată. Populația orașului se compunea din basarabeni, ruși, evrei și alte naționalități [8].

Pogromul din 1903 de la Chișinău a izbucnit pe fondul campaniei antisemite încurajate în ultimii ani în presă, cu sprijinul guvernatorului guberniei Basarabia, maiorul Von Raaben, al unor comandanți militari și ai poliției locale și al unor factori din conducerea imperiului, în frunte cu ministrul de Interne, contele Veaceslav Von Plehwe [4].

De asemenea, se consideră că autorul moral al pogromului de la Chișinău este politicianul de extremă dreaptă Păvălachi A. Crușevan. Acesta era un moldovean rusificat, care de câțiva ani – prin intermediul ziarului său *Bessarabeț* (Basarabeanul) – susținea o întregă campanie pentru expulzarea și exterminarea evreilor din zonă. Crușevan l-a invitat la Chișinău chiar și pe parlamentarul român ultranaționalist A.C. Cuza, profesor la Universitatea din Iași, care a ținut mai multe conferințe incendiare, în care și-a prezentat doctrina antisemită. Ambii au anunțat că masacrul va avea loc de sărbătoarea Paștelui, la 6-8 (19-21) aprilie 1903 [3]. Într-adevăr, ziarul lui Crușevan a anunțat chiar înaintea Paștelui că în târgul Dubăsari, pe malul Nistrului, evreii ar fi comis un omor ritual al unui băiat creștin. Simptomatic este faptul că nu au reacționat masele din Dubăsari, ci cele din Chișinău și din împrejurimi (incitate în prealabil), care au năvălit înarmate în cartierele evreiești. Îngrijorat de cursul evenimentelor, marele rabin din Chișinău a cerut episcopului creștin să

nege în mod public zvonul absurd. Dar „acest înalt preot, scria un ziarist rus, a declarat public că el însuși crede în povestea că evreei folosesc sânge de creștin în scopuri rituale”. Episcopul a turnat astfel gaz peste focul pogromului [7].

Pe ulițele orașului și-au făcut apariția bande care strigau în limba rusă „Moarte jidovilor” și răspândeau manifeste în care era scris că, în cinstea sărbătorii de Paști, țarul Nicolaie al II-lea în persoană a dat mână liberă atacării evreilor [2].

Pogromul de la Chișinău a durat trei zile: 6, 7 și 8 (19, 20 și 21) aprilie 1903. Erau zilele Paștelui creștin ortodox. Conform calendarului ebraic, prima zi corespundea cu ultima zi de Pesach (Paștele evreiesc), numită „Acharon shel Pesach”. Pogromul de la Chișinău a atras atenția lumii evreiești, lumii rusești și întregii lumi civilizate datorită faptului că în cadrul său intervenise un element nou: oameni uciși. Anterior, în pogromurile din anii 1881-1882 din sudul Rusiei, elementul specific fusese jaful. De data aceasta însă apare crima, omuciderea, așa cum nu mai avusese loc în pogromuri de circa 250 de ani. În pogromul de la Chișinău au fost uciși 49 de evrei (dintre care 24 femei și copii), au fost răniți circa 300 (dintre care 75 grav) și au fost distruse, avariate sau jefuite circa 800 de case de locuit și prăvălii evreiești [8].

Deoarece evreei bogați, domiciliați în zona centrală a orașului, și-au putut permite să plătească paznici speciali, ei practic nu au fost afectați. La aceasta a contribuit și apropierea lor de administrația centrală și locală. În schimb, cei afectați au fost evreei săraci din periferiile și mahalalele orașului. Acolo, poliția și armata aproape că nu au acționat. Autoritățile au tăcut, manifestând o indiferență tacită. Tineri evrei organizați în grupuri s-au autoapărat, dar fără mult succes. Uneori, poliția a intervenit tocmai împotriva acestor grupuri de autoapărare, acuzându-le de tulburarea ordinii publice [8].

Istoricii vorbesc despre pogromul de la Chișinău ca despre un fapt care a marcat începutul istoriei evreiești a secolului al XX-lea. Este vorba despre câteva aspecte: antisemitism, relația între evrei și creștini, istoria evreiască internă, aceasta incluzând ideea autoapărării, a renunțării la cererea permanentă de ajutor din partea altora, ideea părăsirii Diasporei. Un istoric israelian dintr-o generație mai veche, Benzion Dinur, afirma acum circa 50 de ani că pogromul de la Chișinău reprezintă „prototipul Holocaustului din toate privințele: din punctul de vedere al organizării pogromului, dimensiunilor și stilului său, precum și din punctul de vedere al antrenării forțelor sociale care acționează asupra direcționării situației evreilor din Diaspora și stabilirii destinului lor”. În privința pregătirii pogromului, istoricul Benzion Dinur accentuează rolul autorităților cen-

trale de la Sankt Petersburg, în special al ministrului de Interne, Plehwe. Acest ministru căuta o diversiune care să distragă atenția maselor de la revoluționarismul tineretului. Era Plehwe antisemit? Se pare că da, dar nu este sigur. Totuși, într-o întâlnire cu notabili evrei bogați, el ar fi afirmat că are nevoie de ei ca element de dezvoltare economică și stabilitate și că este prietenul lor. Orientarea lui Plehwe era deci împotriva evreimii sărace. Alt istoric israelian, Shmuel Ettinger, afirma acum circa 35 de ani că aceasta era nu numai orientarea ministrului de Interne, ci și a țarului Nicolai al II-lea [8].

Amestecul autorității centrale a căpătat un aspect nou. S-a vorbit despre o dispoziție transmisă de ministrul de Interne viceguvernatorului Basarabiei, cerându-i să nu intervină cu poliția și armata în cazul unor tulburări imediate. Ceea ce s-a și întâmplat. Mai mult, s-a aflat despre prezența unui funcționar al poliției secrete, Levendal, la Chișinău, acesta fiind unul dintre organizatorii pogromului. Poliția și armata au primit ordine de la reprezentanții administrației locale de a nu interveni până la primirea unui ordin explicit în acest sens, emis de administrația centrală. Au fost chiar cazuri de solidarizare între pogromiști și poliție, bazate pe corupție. De exemplu, poate fi citat un caz de corupere a polițiștilor: pogromiști au furat un număr mare de cizme din prăvălia unui evreu și le-au oferit cadou polițiștilor. Aceștia le-au primit, dar comandantul poliției i-a obligat să le înapoieze, fiind obiecte furate [8].

Aspectul social al problemei – participarea masei creștine sau cel puțin indiferența ei față de crimele din pogrom – se reflectă prin prezența unui număr de „curioși” pe străzile orașului, pline cu obiecte sustrate din prăvălii sau locuințe și aruncate. Acești oameni nu numai că nu au intervenit în favoarea victimelor, ci și-au însușit bunuri furate, ori au atras atenția pogromiștilor asupra unor trecători evrei. Cu toate acestea, s-au înregistrat și cazuri de creștini care au salvat evrei în mod dezinteresat, ascunzându-i în casele lor. Ulterior, unii dintre acești creștini au fost pedepsiți de autorități. Au existat și creștini care au contribuit financiar pentru ajutorarea victimelor. Este interesantă atitudinea unei părți importante a intelectualității rusești în favoarea victimelor [8].

Atitudinea lumii evreiești a fost de solidaritate, de efort pentru ajutorare și de îndemn la organizare, la autoapărare și renunțare la dependența de alții.

Mai mulți scriitori ruși (Lev Tolstoi, Maksim Gorki, V. Korolenko ș.a.) au adoptat o poziție publică vehementă împotriva celor responsabili de producerea pogromului. Poemul *Orașul măcelului*, scris imediat după pogrom de poetul odesean Chaim Nachman Bialik, nu deplângea nici violența oamenilor simpli, nici indolența autorităților, ci pasivitatea și

resemnarea evreilor. „Ce vor aceste umbre pe zid?”, se întreabă Dumnezeu în poemul lui Bialik. „De ce își întind mâinile către mine? / Nu are niciunul un pumn?” (pun între paranteze faptul că scriitorul-reporter F. Brunea-Fox a preluat și el același titlu, *Orașul măcelului*, atunci când a scris o carte despre pogromul legionar de la București, din ianuarie 1941) [3].

Poemul *Orașul măcelului* a fost publicat prima dată sub titlul Masá Nemirov (Profeția din Nemirov) în ziarul ebraic *Hazman* (Timpul) al lui Ben Tzion Katz la Sankt Petersburg. I s-a schimbat titlul și câteva versuri au fost eliminate pentru ca publicarea să fie permisă de cenzorul evreu creștinat Landau. La început Bialik a fost consternat de aceste modificări, dar în cele din urmă le-a acceptat, pentru ca poezia să apară. Ea a fost tradusă în rusă de Zeev Jabotinski și în acest fel a ajuns la cunoștința publicului evreiesc necunoscător de ebraică [4].

Pogromul din 1903 din Chișinău a marcat o cotitură în opinia publică evreiască. În urma lui a avut loc o nouă amplificare a valurilor de emigrație a evreilor din răsăritul Europei spre America, de asemenea, o creștere a emigrației spre Palestina (Eretz Yisra'el). În SUA a crescut motivația comunităților evreiești locale, o parte bună asimilate, apropiate de curente reformate și conservative, de a veni în ajutorul evreilor din Imperiul Rus și al emigrației acestora, în ciuda diferențelor de rit religios și cultural. În urma pogromului de la Chișinău dr. Theodor Herzl, întemeietorul și conducătorul organizației sioniste, s-a convins de nevoia urgentă de a găsi un teritoriu destinat constituirii unui stat evreiesc, la nevoie chiar și în afara Palestinei, ca de exemplu, după cum suna o propunere britanică, în estul Africii – într-o regiune aflată azi pe teritoriul Ugandei și Kenyei, ceea ce s-a numit proiectul Uganda, pe care el l-a prezentat spre votare la al șaselea congres sionist. Împotrivirea la abandonarea, chiar și temporară, a planului de întoarcere în Palestina a venit însă tocmai din partea reprezentanților evreilor din Imperiul Rus [4].

Cei care au rămas pe loc au înființat și organizat unități evreiești de autoapărare. A fost un act care a declanșat un proces istoric, de modificare a mentalității de veacuri a evreilor. Un episod dintr-o povestire autobiografică *Prima dragoste*, scrisă prin anii 1920 de prozatorul Isaak Babel, este simptomatic în acest sens. În timpul pogromului din 1905, desfășurat la Nikolaev pe Bug, copilul de 11 ani își privește cu umilință tatăl târându-se în genunchi și cerșind milă în noroi, la picioarele calului unui ofițer cazac. Bunicul fusese ucis, iar prăvălia tatălui devastată. Închizându-și ochii, copilul se imaginează făcând parte dintr-o grupare evreiască de autoapărare, trăgând cu pușca în pogromiști [7].

La doi ani și jumătate după pogromul din 1903, la 19 octombrie

1905 a izbucnit un nou pogrom la Chișinău. În acest pogrom au fost omorâți 29 de evrei, iar zeci de evrei au fost grav răniți. De data aceasta, circa 200 de evrei se organizaseră într-un grup de autoapărare, jumătate din ei fiind înarmați, au produs pierderi neînsemnate în rândurile pogromiștilor [5].

Bibliografie

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10 decembrie 1948 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.217-XII din 28.07.1990).
2. Лев Балцан, Эфраим Баух, *Оклик через жизнь. К столетию Кишиневского погрома*, Изд. «Иврус», Тель-Авив, 2003.
3. <http://antisemitism-romania.blogspot.com/2012/02/pogromul-de-la-chisinau.html>
4. [http://ro.wikipedia.org/wiki/Pogromul_de_la_Chi%C8%99in%C4%83u_\(1903\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Pogromul_de_la_Chi%C8%99in%C4%83u_(1903))
5. <http://chisinaulmeu.wordpress.com/2010/09/24/pogromul-de-la-chi%C8%99inau-1905/>
6. <http://www.israel.mfa.md/history-jcm-ro/>
7. <http://www.contrafort.md/old/2003/100/501.html>
8. <http://www.acum.tv/articol/10834/>